

BAJZIK ZSOLT

AZ IKERVÁRI KASTÉLY TÖRTÉNETE

III., BEFEJEZŐ RÉSZ

ORSZÁGOS HADIGONDOZÓ HIVATAL IKERVÁRI INTÉZETE

Felröppent a hír 1915 decemberében, hogy Batthyány Lajos gróf polgárdi nagybirtokos az ikervári uradalmának péterfai gazdaságából mintegy 1900 kh-at kitevő részt el kíván adni Lajos bajor király feleségének. A vételi szerződés miatt Masáth Mihály uradalmi jószágkormányzó és a gróf képviselőjében Tuboly Lajos főszolgabíró Salzburgba utaztak, ahol Leonrod Vilmos báróval, a bajor királyi főudvar-mesterrel találkoztak.¹ December végén pedig már arról írt a sajtó, hogy rokkantak szanatóriumát akarják kialakítani az ikervári Batthyány-kastélyból, miután felmerült az a terv, hogy eladják az ikervári birtokot a rajta lévő parkkal és a közvetlen körzetében elterülő birtokrészekkel együtt.² A kastély parkjából a fele részét tervezték kihalásítani, és a település határában elterülő közel 150 kh szántóföldhöz csatolva, 2-3 kh nagyságú parcellákban kívánták a helybéli kisbirtokosoknak eladni. A kastélyt és a 30 kh terjedelmű, erdős parkrészt idegbeteg tisztek szanatóriumává szándékoztak átalakítani, melynek tárgyában a kormány illetékesei a Rokkantügyi Hivatal képviselőivel helyszíni szemlét tartottak Iker-várott, és beható vizsgálat után úgy a kastélyt, mint a parkot és a vidék egészséges klímáját kedvezőnek találták a szanatórium létesítésére.³ A Rokkantügyi Hivatal idegileg rokkant tisztek részére tervezte berendezni az épületet, amelyben 50 hatalmas terem állt rendelkezésre a szükséges irodai, lakás és egyéb célokra.⁴

Mikes püspök 1916. január 2-án levélben érdeklődött a sárvári járási főszolgabírónál a Batthyány-féle uradalom tulajdonosának változásával kapcsolatban. Felvetette, hogy mivel az uradalom részben a bajor király tulajdonába megy át, részben pedig parcellázásra kerül, rendezni kell a rajta lévő kegyúri terheket. Ezért felkérte a főszolgabírót – mint aki a birtokrendezés tárgyalásait vezeti –, hogy a kegyúri terhek megváltását is vegye figyelembe. Mikes püspök megnyugvással vette tudomásul, hogy a bajor királyi család által vásárolt

1 Lajos bajor királyné birtokvásárlása Vasvármegyében. In: *Vvm*, 1915. dec. 16. 3. old.

2 Rokkantak szanatóriuma – az ikervári Batthyány kastélyból. In: *Vvm*, 1915. dec. 25. 4–5. old.

3 Uo.

4 Uo.

birtokrészletben lévő kegyúri jogot és terhet a család magára vette. A parcellázandó részekben azonban az arányos kegyúri terheket az új tulajdonosokkal kívánta megváltatni. Mindenesetre azt remélte a püspök, hogy e fontos kérdést megtárgyalhatja Batthyány Lajos gróffal, és kérte a főszolgabíró a további intézkedések megtételére.⁵

A *Vasvármegye* című lap 1916. évi karácsonyi számában számolt be az ikervári uradalom eladásáról. Lajos bajor király felesége a sárvári birtok kikerekítése céljából Batthyány Lajos gróf polgári nagybirtokostól 2 millió 500 000 koronáért vásárolta meg az ikervári uradalom péterfai részét. Hamarosan eladták az uradalom többi területét is. Erről a következőket írták: „*Omlás nevű erdeje valamint az ikervári kastély 40 holdas parkja, amelyet a közelmúltban 520 ezer koronáért megvásárolt az Andoner és Friedrich pinkafői cég, amely az erdőt és a parkot ki fogja termelni és azután parcelláit kiosztja az ikervári kisgazdáknak. Ezek után a 60 holdas parkból 20 holdnyi terület és a díszes és történelmi ne-*

Képeslap a Magyar Királyi Rokkantügyi Hivatali ikervári szanatóriumáról

vezetességű kastély marad meg a régi gazda kezén. A 800 hold kiterjedésű gyulamajori részt Tuboly Lajos sárvári járási főbírája vásárolta meg. A kastélyra és a parkból megmaradt 20 holdnyi területre a Hadsegélyző Hivatal utján az államtitkár reflektált. – Ugyanis a Hadsegélyző Hivatal a kastélyból a háborúban rokkantakká vált hős tisztek, esetleg elesett vitézek gyermekei részére üdülő szanatóriumot óhajt létesíteni.”⁶ A következő napon megjelenő cikkben kiegészítették az előzőt avval, hogy a pinkafői cég mellett Hönig Sámuel celldömölki építési vállalkozó is beszállt a vásárlásba.⁷

5 MNL VaML Sárvári járás főszolgabírójának közigazgatási iratai 259/1916.

6 Az ikervári uradalom új gazdája. In: *Vvm.* 1916. jan. 12. 2. old.

7 Az ikervári uradalom eladása. In: *Vvm.* 1916. jan. 13. 3. old.

A *Vasvármegye* című lap 1916. május 16-án közölte, hogy a kastély és a park a kincstár birtokába jutott.⁸ A kastély átvételére a kormány részéről Martinkovics Imre miniszteri tanácsos jelent meg, az átadást pedig Tuboly Lajos főszolgabíró intézte.⁹

Batthyány Lajos gróf és a Rokkantügyi Hivatal által megkötött szerződés szerint a 20 kh 969 öl kiterjedésű területet és az ingatlanon lévő kastélyt, úrilakot, kiskastélyt, kertszlakot 400 000 koronáért adták el. 1916. március 2-án írta alá a szerződést Klebelsberg Kunó – a Rokkantügyi Hivatal alelnökéeként – és Batthyány Lajos, amelyet Tisza István miniszterelnök hagyott jóvá. Az adásvételi szerződés szerint 1916. április 1-én került a vevő tényleges tulajdonába a birtok, amelyet tehermentesen kellett átadni. A vevő beleegyezett abba, hogy a kastély belső berendezését és a parkban elhelyezett szobrok közül 6 darabot elszállíthatassák, és a kastély szobái közül háromban a fal burkolatot eltávolíthatassák.

Ezzel szemben az eladó köteles volt a szobák falait kijavíttatni és kifestetni. A kastélyt és a melléképületeket teljesen kifogástalan állapotban kellett átadni az új tulajdonosnak. Az üvegházakból és a kertből néhány üvegházi növényt, díszcserjét, dália, tubarózsa növénygumót is elszállíthatott a régi tulajdonos, de a gyümölcsfák és cserjék teljes egészében a vevő tulajdonába kerültek.¹⁰

1916 novemberében megkezdte működését a Magyar Királyi Rokkantügyi Hivatal Ikervári Különleges Gyógyintézete.¹¹ 130 rokkant beteget terveztek itt elhelyezni, s az első csoport – 83 rokkant katona – október 26-án érkezett meg. Az intézet igazgatója, Pekarovich István ezredorvos és Kiss Géza gondnok fogadták őket a sárvári vasútállomáson. A gyógyintézetben kizárólag tüdőbeteg katonákat szállásoltak el, akiket a kezelés mellett gyümölcs- és díszkertészetre, valamint konyhakertészetre oktattak. A betegeket 12 kórteremben helyezték el, amelyek mellett iskola, olvasóterem és téli növényház is a rendelkezésükre állt.¹² 1917. május 18-án arról írtak a sajtóban, hogy katonák népesítik be a piros kárpitos, fényes parkettájú, fényezett fával szegélyezett szobákat és termeket az ikervári ősi kastélyban. Az intézetet Pekarovich ezredorvos igazgatta, s ő intézte a segítőivel együtt a 120 beteg katona ügyeit. A kastélyba a gyűjtőállomásokról válogatottan küldték a gümőkóros betegeket, valamennyiüket a legénységi állományból. Voltak művészi értékek is a kastélyban, képek, szobrok, melyeket az ápoltak készítettek az ott tartózkodásuk ideje alatt. Az intézetben a betegek dolgozhattak, hiszen volt asztalos-, lakatos-, villanyszerelő-, szabó-, cipész-, és borbélyműhelye, villamos körfűrésztelepe, gyümölcs- és konyhakertészete, díszkertészethez fűthető virág- és pálmaháza. Egy kicsi könyvtárral is rendelkeztek, amelynek állományát a kastélyban rendezett kabaré előadások bevételeiből és adományokból igyekeztek bővíteni.¹³

1917 augusztusában jelent meg egy cikk arról, hogy Ikerváron volt az Országos Hadigondozó Hivatal (továbbiakban: OHH) egyik különleges gyógyintézete, ahol kizárólag belbeteg-rokkant katonákat helyeztek el. „Sajnos, egyelőre csak korlátolt számú férőhely van itt, amelyet az OHH. vezetősége fel kíván emelni.”¹⁴ Augusztus 20-án a gyógyintézet vezetősége kerti ünnepélyt rendezett a kastély parkjában, hogy evvel segítse az ott lábadozó katonák gyógyulását.¹⁵

8 Rokkant-otthon az ikervári kastélyból. In: *Vvm.* 1916. máj. 16. 4. old.

9 Uo.

10 MNL VaML Sárvári Járásbíróság iratai. Telekkönyvi iratok. Ikervár 28/1916.

11 A rokkant katonák ikervári otthona. In: *Vvm.* 1916. nov. 4. 2. old.

12 Uo.

13 Kis emberek az ősi kastélyban. Látogatás Ikerváron. In: *Vvm.* 1917. máj. 13. 3–4. old.

14 Az Országos Hadigondozó Vármegyénkben. In: *Szombathelyi Újság*, 1917. aug. 5. 2. old.

15 Uo.

Pár nap múlva azt közölték a *Vasvármegye* című újságban, hogy az ikervári kastélyban az újabb terv szerint a tüdőgondozót beszüntetik, és nagyobb számban a belbetegeknek rendezik be az épületet. A vármegyétől 60 000 koronát kértek, hogy még a háború folyamán egy újabb pavilont építhessenek a kastélyhoz.¹⁶

1918 novemberében az OHH az ikervári kastélyban gazdasági és kertészeti szakirányú árvaházat létesített a hadiárvák részére. Az igazgatóság ezért a sajtóban értesítette az érdekelteket, hogy a 12–18 év közötti hadiárvák pályázhatnak ép és egészséges testalkattal az intézményben létesített 60 helyre.¹⁷ A háború után a hadiárvák ügye került előtérbe, és a Batthyány-kastély ekkor átalakult hadiárva intézeté. Az 1919. év végén a beutalt hadiárvák létszáma 124-re emelkedett, közülük 118-an elemi iskolások voltak, akik a községi iskolát látogatták, míg hatan az intézet konyhakertészetében tanultak.¹⁸

Györfy Géza, az OHH Ikervári Intézetének igazgatója 1919. február 24-én a következő levelet küldte Obál Béla kormánybiztos-főispánnak: „*F. hó 21-én 390/1919-f. i. szám alatt kelt nagybecsű átiratára van szerencsém tisztelettel a következőkben válaszolni. A vezetésem alatt álló intézet még a nyár folyamán gazdasági és kertészeti pályára készülő hadiárvák részére lett előkészítve, de minthogy a benépesítés egyelőre igen nehezen ment, a múlt év november havában ajánlatot tettem Tuboly Lajos gyulaházi birtokosnak, hogy az üresen álló intézetben rokkant katonák részére rendezzünk kosárfonó tanfolyamot s erre a célra engedje át fűzvesző készletét, egyben ígéretet tettem arra nézve is, hogy ez ügyben a Hadigondozó Hivatal központjában személyesen járok el. December hó folyamán felmentem Pestre a Hadigondozóba, hol tudomásomra adták, hogy az intézet eredeti rendeltetéséhez mérten a legrövidebb időn belül be lesz népesítve hadiárvakkal, tehát a kosárfonásra vonatkozó tervünk emiatt már akkor tárgyalanná vált.*

Az intézet 100 tanuló befogadására képes, jelenleg fel van véve 84, melyek közül már 30 meg is érkezett és egy hét múlva valószínű a többi is megérkezik, de mivel még mindig nagyon sok az elhelyezetlen hadiárvák száma rövidesen betelnek az összes üres helyek. Igen sajnálom, de most már helyszűke miatt nem tudok az intézetben kosárfonási célokra még csak egy termet sem biztosítani. Tekintettel a szervezés és átalakítások adta nagy munkára még nem volt annyi időm, hogy Méltóságodnál hódolatteljes tiszteletemet tegyem és a hadiárvák nevelésére vonatkozó tervemet személyesen előadjam, addig is azonban amíg ez rövidesen megtörténik ezen úton kérem Méltóságodnak az intézet iránti kegyes jóindulatát és szíves pártfogását, mely után vagyok Méltóságodhoz mély tisztelettel.”¹⁹

Obál Béla válaszában felhívta az igazgató figyelmét, hogy amíg a népjóléti miniszter ebben az ügyben nem rendelkezik, addig is biztosítson helyet Tuboly Lajos kosárfonó mester és munkásai részére az intézetben.²⁰ A Tanácsköztársaság idején, 1919-ben összeírták a vasi kastélyokat, ennek során megállapították, hogy Ikerváron a 40 szobás, 1 konyhás és 7 személyzeti szobás kastélyban gazdasági iskola és a hadirokkantak menhelye működött, melyhez 25 kh kert és park tartozott.²¹ 1921-ben a csóti fogolytábor lebontása során megszerzett anyagokból külön iskolaépületet építettek két helyiséggel az elemisták és egy he-

16 Az ikervári gyógyintézet bővítése. In: *Vvm*, 1917. aug. 8. 3. old.

17 60 hely az ikervári hadiárvaházban. In: *Vvm*, 1918. nov. 27. 3. old.

18 KRUSINCZKY Elek: Az ikervári m. kir. hadiárvaintézet története. In: A magyar állami hadiárvagondozás 10 éve. 1919–1929. Szerk.: Pettkó-Szandner Aladár. Bp., 1929. 37. old.

19 MNL VaML Vas vármegye főispánja általános iratai (továbbiakban: Főisp. ált. ir.) 390/1919.

20 MNL VaML Főisp. ált. ir. 390/1919.

21 BAJZIK Zsolt: Vasi kastélyok a Tanácsköztársaság idején. In: *Vasi Szemle*, 2000. 6. sz. 802. old.

lyiséggel a kertésznövények részére. Ebben az évben indították el a 3 éves kertmunkás-képző tanfolyamot is. Kezdetben a kertészképzés céljára a 7 kh nagyságú konyhakertet használták, valamint a különböző virágokat befogadó üvegházakat. Időközben kiderült, hogy a 17 kh területű díszkert fenntartása meghaladta az intézet anyagi erőit és a növények munkabírását. Célszerűbbnek látszott, hogy a parkot csupán a kastély közvetlen környezetében hagyják meg változatlan eredetiségében. Ezért egy 8 kh erdős rész fát és cserjéit kitermelték, és ezt a területet is kerti művelés alá vették. Kertészeti termelésre ezután már 15 kh állt rendelkezésre, és lehetőség nyílt egy faiskola létrehozására is.

A kastélyt és melléképületeit eredetileg nem intézet céljára építették, ezért szükség volt az átalakítására. Az épületet három oldalról magas kőfallal kerítették körbe egykor, és a kastély előtt lévő nyírt cserjéket, szökőkutakat, elektromos ívlámpákkal, virággyásokkal díszített parkot gondosan ápolták. A kastélyépületet az összes növény befogadására alkalmas ebédlővel egészítették ki, de itt alakították ki a konyhát, a fogyasztási anyagraktárt és a ruhatárat. A főépület mellett alakították ki a növények játszóterét, amely télen korszolypályaként szolgált. A kertészet mellett különálló, eredetileg gazdasági rendeltetésű épületekben alakították ki a kertésznövények hálótermeit, másrészt a tornatermet, a lakatos- és asztalosműhelyt, a mosókonyhát, a magtárat és a lóistállót.²²

1922. november 14-én a népjóléti miniszter kertészsegéd tanfolyamot indított az ikervári hadiárva intézetben, ahol néhány helyet 13–18 éves, 4 polgári iskolát végzett hadiárvaik részére hirdettek meg.²³ 1924-ben a népjóléti és munkaügyi miniszter nevében a helyettes államtitkár tájékoztatta Vas vármegye főispánját, hogy a felügyelete alatt álló ikervári hadiárva intézetben három évig tartó kertészsegédi és ugyanilyen időtartamú kertmunkás-képző tanfolyamot tartottak fenn a fiú hadiárvaik, illetve a hadirokkantak fiúgyermekei részére.²⁴

A *Vasvármegye* című újság 1929 júniusában tudósított az ikervári hadiárva intézetben tartott évváró ünnepélyről. E szerint illusztris vendégek jelenlétében zárták be a tanévet az intézetben, az ősi Batthyány-kastélyban, melyet a Népjóléti Minisztérium a hadiárvaik elhelyezésére rendezett be. Az évváró ünnepélyen Petkó-Szandner Aladár államtitkár, mint az ország hadiárvaházainak főfelügyelője elnökölt, de jelen volt még Hepp Boján miniszteri osztálytanácsos, dr. Polczer Dezső járási főszolgabíró és felesége, dr. Maróthy László országgyűlési képviselő, Dezső Lipót tanfelügyelő, Varga József sárvári evangélikus lelkész.

A vizsgálat végeztével a kastély csarnokában ebédeltek, amelyen mintegy harmincan vettek részt. Az ebéd után iskolai ünnepély következett énekszámokkal és szavalatokkal. Végül az *Ősi rögök* című irredenta ifjúsági színművet adták elő az intézet növendékei. A műsort az árвахáz diákjai tornagyakorlat bemutatásával zárták.²⁵

Tuboly Lajos 1932. szeptember 12-én a vármegyei kisgyűlésen különböző vádakkal illette az ikervári hadiárva intézetet. Tuboly szerint az ikervári körorvost felmentették az intézeti orvosi teendők alól, és helyette az intézeti igazgató fiát nevezték ki orvosnak. Meglátása szerint a hadiárvaházban egyetlen hadiárva sincs, de a személyzet, a rezsiz megmaradt. Menhelyi gyerekeket utaltak be az intézetbe, és az ellátásuk fejéenként 1000 pengőbe került. Az intézetben az elmúlt években népjóléti minisztériumi tisztviselők nyaraltak, és a hadiárvaiknak szánt pénzből festették meg az egyik népjóléti államtitkár arcképét. Az épület 1932. évi renoválása 21 000 pengőbe került az államnak.²⁶

22 KRUSINCZKY, 1929. 38–41. old.

23 Pályázat ikervári kertésztanfolyamra. In: *Vvm.* 1922. okt. 12. 3. old.

24 MNL VaML Főisp. ált. ir. 530/1924.

25 Évváró ünnepély az ikervári hadiárva-intézetben. In: *Vvm.* 1929. jún. 26. 3. old.

26 MNL VaML Főisp. ált. ir. 9223/1932.

A *Vasvármegye* című lap a megyei kisgyűlésről 1932. szeptember 13-án megjelent számában ugyanezeket a megállapításokat közölte, avval a következtetéssel, hogy az intézet nem felel meg a rendeltetésének, a fenntartása költséges, és a megszüntetését kell javasolni. Az épület emeleti részének lebontásával, s annak a község rendelkezésére bocsátásával kör-orvosi, körjegyzői irodák, lakások létesülhetnének, esetleg kultúrházként lehetne hasznosítani. A kastély körüli kertet – amelynek fát a tüzelőszer hiányának pótlására már amúgy is kivágták – házhelyként lehetne értékesíteni.²⁷

Tuboly Lajos nyugalmazott főszolgabíró vádjaival szemben az intézet igazgatója – Stahl Károly – a kérdéses hat pontban tájékoztatta az alispánt. Az intézetben 103 növény-dekét helyeztek el, akik közül 12 szülő nélküli hadiárva, 46 fő hadiárva, 1 fő szülő nélküli árva és 44 fő hadirokkantak gyermeke volt. A háborúban megsérült férfiak 50, 75, 100%-os rokkantak, s ezzel összefüggően kivétel nélkül keresőképtelenek voltak. Az igazgató szerint az intézetben nem nyaralt semmilyen tisztviselő sem, esetleg meglátogatták őket. A Rábán való fürdéshez véleménye szerint egyébként sem volt szükséges az intézetbe menni, hiszen a folyó mentén minden község lakossága szabadon és ingyen fürödhetett. A hadiárva intézetben nem festették meg sem miniszter, sem államtitkár képét, s így az árváknak szánt pénzt sem fordították erre a célra. Az intézetnek a rendbehozatalára pedig már nagy szükség volt, s ezt felróni nekik nem lehetett, mivel az igazgató véleménye szerint ennyivel tartoztak e történelmi emlékek. Végül a vezető felhívta az alispán figyelmét arra, hogy a hadiárva intézet missziót teljesített. Az elhagyott gyermekeket gondozta, taníttatta, és a kertészeti képzés által biztos elhelyezkedési lehetőséget teremtettek nekik. Az intézet kertészete részére semmilyen állami támogatást nem kaptak, önmagát tartotta el. Az évi ellátmányuk majdnem teljes egészében Ikervár községben maradt, mivel a községben vásárolták az élelmiszereket. Az alkalmazottak pedig kivétel nélkül a községből, illetve szomszédos falvakból jártak dolgozni. A megemlített tatarozási munkákat is helybeli mesterek végezték el, s így kéthavi munkát és keresetet jelentett nekik.²⁸

1932. szeptember 18-án Horváth Kálmán alispán levelet írt a vármegye kisgyűlésének és az ott elnöklő főispánnak, amelyben tájékoztatta őket Tuboly Lajos kisgyűlésen felsorolt vádjairól. Az ottani állapotok felőli alapos tájékozódás céljából az alispán kiment a helyszínre tájékozódni, és megállapította, hogy a vádak nyilván téves információkon alapultak. Így semmi okot nem látott arra, hogy az intézetet megszüntessék, s az így felszabaduló épületben községi hivatalt, tisztviselői lakásokat létesítsenek, esetleg kultúrház céljára a község birtokába adják. Az alispán alaptalannak tartotta azt az állítást, hogy az intézetben ekkor már egyetlen hadiárva sem volt, mert a megállapítása szerint a 103 gondozottból 102 hadiárva, illetve 50–100%-os, nehéz sorban élő hadirokkantnak gyermeke, 1 pedig árva volt. Tévesnek tartotta azt is, hogy az intézet gyermekmenhelyi gyerekekkel volt benépesítve, mivel egyetlen ilyen gondozott sem tartózkodott ott. Az intézetben gondozottak ellátása sem került évi 1000 pengőbe, hanem csak évi 400 pengőbe. Nem volt alapja annak az állításnak sem, hogy az intézet csak arra alkalmas, hogy ott a Népjóléti Minisztérium tisztviselői nyaraljanak, illetve a Rábán fürdőzzenek.

Az intézeti épületnek 1932-ben történt renoválására a megemlített összeget költötték, amely azonban hosszú évek óta az intézetre fordított első nagyobb kiadás volt. A park fáinak nagymérvű kivágásával kapcsolatban előadottak annyiban feleltek meg a valóságnak,

27 Megyei kisgyűlés. In: *Vvm*, 1932. szept. 13. 2. old.

28 MNL VaML Főisp. ált. ir. 9223/1932.

hogya a 20 kh területből az idők folyamán tényleg kiirtották a fákat, mert ezeket a területeket – éppúgy, mint az eredetileg 200 holdas Batthyány-féle parkból parcellázás folytán magánkézbe került többi részt is – mezőgazdasági művelés alá vonták. Az intézet birtokában lévő – mintegy 15 holdnyi – területen intenzív kertészetet folytattak. Itt gyümölcsöt termesztettek, illetve a terület egyes részeit mezőgazdasági terményekkel ültették be. Mindezt azért tették, hogy az intézeti növendékeket – akik közül sokakat kertésznek képeztek – megfelelő oktatásban és gyakorlati képzésben részesítsék. A park belső részén csak az elkorhadás és elszáradás folytán elpusztult fákat vágták ki, ezeket azonban a kertészet költségmentesen pótolta.

Az alispán megítélése szerint az intézet minden luxus és nagyobb költsékezés nélkül eredményesen jó munkát végzett, amennyiben „a hadiárvékat és a hadirokkantaknak gyermekeit gondozza, taníttatja, belőlük tisztességes, vallásos és hazafias polgárokat nevel, és nekik a kertészeti kiképzés által biztos elhelyezkedési lehetőséget biztosít.

Az intézetnek megszüntetésére szükség nincs. A történelmi emléket is képező kastély lebontása és a gyönyörű park megszüntetése pedig valóságos vandalizmus volna. Az épület emeleti részének javasolt lebontása esetén nem szolgálná a körorvos és körjegyzői hivatalok és lakások, s esetleg kultúrház igényeit, mert az egyes helyiségek beosztása nem megfelelő, és költséges átalakítások után is előreláthatólag végleges megoldást nem nyújtana. Ezt a jelentésemet kötelességemnek tartottam a kisgyűlésben, ahol a vádak elhangzottak, megtenni, hogy az intézetnek és a felelős kormányköröknek reputációját az elhangzott vádakkal szemben megvédhessem. Annyival inkább is kötelességszerűen teszem ezt, mert azt a kormányhatóságot érte, megítélésem szerint teljesen indokolatlanul a támadás, amelynek részéről a vármegyei árvaház és a Tevve által fenntartott erdei iskola támogatása és szakszerű irányítása tekintetében mindenkor a legnagyobb jóindulattal és belátással találkoztunk.”²⁹

Az egész ügy kapcsán felvett jegyzőkönyv szerint az épület 1932. évi renoválására 20 300 pengőt költöttek. Ez azonban az intézetnek a 16 évi fennállása alatt úgyszólván az egyetlen nagyobb befektetése volt. 1923-ban a földszinten a gondozottak részére két helyiségből álló közös ebédlő helyiséget létesítettek. Ezenkívül 1922 körül a csóti fogolytáborból kapott barakkokból létesítettek három osztályból álló elemi iskolai épületet. Az intézethez tartozó mintegy 20 holdnyi terület a korábbi Batthyány-féle 200 hold nagyságú parkterületből lett kihalászva. Ennek a területnek a belső díszkert részét – mintegy 5 kh – változatlanul és kifogástalan állapotban tartották fenn.³⁰ 1933-ban felülvizsgálták az ikervári hadiárva intézet tatarozási és átalakítási munkáit, melyet a szombathelyi Kopfensteiner Testvérek okleveles építész és építőmesterek végeztek el.³¹

JÓ PÁSZTOR NÖVÉREK LEÁNYNEVELŐ INTÉZETE

A későbbiekben is napirenden volt az intézet átalakítása, esetleges megszüntetése. Tuboly Lajos törvényhatósági bizottsági tag 1936-ban a következőket javasolta az ikervári Batthyány-kastély felhasználásával kapcsolatban: „Csonkamagyarország 8 és ½ millió lakosa közül 5 millió az őstermelés útján keresi, de nagy részben nehezen találja meg legelemibb szükségletének és megélhetésének lehetőségeit. A már egy évtized óta tartó gazdasági dekonjunktúra mindenesetre hatékonyan járult hozzá ehhez a siralmas állapothoz, mindazon-

29 MNL VaML Főisp. ált. ir. 9223/1932.

30 Uo.

31 MNL VaML Szombathelyi Államépítészeti Hivatal általános iratai (továbbiakban: Áll. ép. Hiv.) 151/1933.

által, ha tárgyilagosan és kellő szakértelemmel vizsgáljuk a sorvasztó nyomorúság okait, sajnálattal bár, de be kell ismernünk azt is, hogy helytelen s maradi gazdálkodásunk jelentékenyen járul hozzá végveszéllyel fenyegető elnyomódásunkhoz.

Hazánk vezető férfiai, ez utóbbiak közül elsősorban a m[agyar] kir[ályi] Földművelésügyi Miniszter Úr különösen legutóbb, a telepítéstörvény tárgyalása alkalmával több esetben nyilatkozott oly értelemben, hogy szakszerű több és minőségi termelés érdekében az egyszerűbb nép s a kisgazda ifjak előbbre haladása érdekében népies tanfolyamokat és szakiskolákat kell létesítenünk. Sehol erre nagyobb szükség nincs, mint az ország nyugati határán, amely legközelebb esik a velünk már szoros baráti kötelékben lévő osztrák és olasz államokhoz, s közvetve az e téren nagy importra szoruló Németországhoz, s amely talaj és klimatikus viszonyainál fogva főleg pedig a vízellátás lehetősége tekintetében szinte predestinálva van a legintenzívebb termelési ág üzésére: a zöldségkertészetre és gyümölcs-termelésre.

A Rába és mellékfolyói mentén a legnagyobb a népsűrűség s így nagy szociális jelentősége is lenne itt a kerti termékek (zöldségfélék) előállításának, míg a dombokon (Hegyhát) sikerrel lehetne termelni a gyümölcsféléket. Szerintem a kertészet és a gyümölcsstermelés az a gazdasági kiegészítő ág, amely hivatva lenne a rentabilitásában lesüllyedt mezőgazdasági termelésünk eredményeit kiegyensúlyozni. Minkét termelési ág sikeréhez azonban elengedhetetlen a szaktudás, melyet bár rövid időn belül, de csakis gyakorlati szakiskolában lehet elsajátítani.

A szakiskola létesítése pénzbe kerül ami – sajnos – Csonka országunkban szűkösen áll rendelkezésünkre, s így az csak oly helyeken létesíthető, ahol a megfelelő helyiség, föld és berendezés nagyjában már az államnak rendelkezésére áll.

Ilyen hely Ikervár! – ahol a régi Batthyány-féle kastély 28 kat[aszeri] hold földdel (mellette a Rába folyóval) gazdasági melléképületekkel s jelentékeny kertészeti berendezéssel együtt az Állam tulajdonát képezi, amely a Hadiárvaintézet megszüntetése folytán folyó év június havában teljesen kiürül és lakatlanná válik.

Az egész telep vázlatos leírását a következőképpen adom:

I. Épületek:

- a. a kastély 52 szobával, alkalmas 80 tanuló és 5 tisztviselő (köztöttük 3 nő és család) befogadására.
- b. istálló négy lóra.
- c. cselédlakás kettő.
- d. sertés szállás, 20 db anyára.
- e. verem 20 vagon zöldség befogadására.
- f. külön iskolaépület 50 tanuló számára.
- g. üvegház 6 és 140 db melegágy.

II. Földterület:

- a. kertészet részére feltörve 17 kat. hold.
- b. befásított terület 9 kat. hold.
- c. épületek és udvar 2 kat. hold

A 17 hold be van rendezve öntözésre meg a 9 holdon el van ültetve 1300 db 3–10 éves nemes gyümölcsfa. Az egész területet, félkörben övezi a Rába folyó. Ikervár 2200 lakosú helység s 5 kilométer távolságra van Sárvártól, s 22 km távolságra Szombathelytől. Mindkét helyre

műút vezet. Mindezek után a következő határozati javaslatot terjesztem a T[ekintetes] Törvényhatósági Bizottság elé: Vasvármegye T[örvény]hatósági Bizottsága ikervári gróf Batt-hyány-féle ezidő szerint a magyar állam tulajdonát képező kastélyt és kertet gazdasági, elsősorban kertészeti gyakorlati iskola céljaira alkalmasnak, ezen iskola létesítését célszerűnek, üdvösnek, s szükségesnek tartja s evégből feliratot intéz a Nagyméltóságú m[agyar] királyi] Kormányzóhoz, hogy az említett objektumot a Földművelésügyi Miniszter Úr kezelése alá bocsássa azzal, hogy azt gazdasági, illetve kertészeti iskola céljaira már f[o]lyó]évben felhasználni méltóztassék.”³²

1936. február 14-én a sajtóban is megjelent a hír, hogy megszüntetik az ikervári állami árvaintézetet, mivel hadiárvrák ekkor már nem voltak. 1936. június 30-ával az intézetet teljesen meg akarták szüntetni, ezért a tanulókat és a személyzetet máshová helyezték el. Az intézet épületét és a hozzá tartozó nagy parkot és kertet egy apácarend szándékozott átvenni, amelynek addig Magyarországon csak Békés megyében volt rendháza, ahol 16 éven felüli, fogyatékos erkölcsű fiatalok leányok nevelésével foglalkozott. A rendnek magának voltak női iparosai, asztalosai, lakatosai, kertészei, így az intézet területén igen élénk munkát akartak folytatni.³³

1936. augusztus 14-én, pénteken Grósz József püspök és dr. Huber Antal püspöki szertartó szentszéki jegyző kíséretében Ikervárra érkezett, ahol a kastély egykori halljában, melyet gyönyörű kápolnává alakítottak át, megszentelte a – Szlezák László harangöntő cég által készített – 65 kg-os harangot.³⁴ A püspök a következő napon megáldotta és ünnepélyesen megnyitotta a Jó Pásztor apácák intézetét, és beiktatta tisztségébe az intézet főnöknőjét, Wagner N. Presentiát.³⁵ A kastély előtt felállított táborigényes papi segédlettel Grósz püspök főpapi misét pontifikált a kb. 2000 főnyi hallgatóság előtt.³⁶

Az 1936. év végére átépítették az intézet mosókonyháját, melynek során a padlás-teremben lévő 5000 literes kovácsoltvas víztartályt, annak burkolatát és a csővezetékét aládúcolták, a gerendamennyezetet lebontották, a padláslépcsőt kibontották és átalakították fordulólépcsővé. Lebontották és újrafalazták a kétüstös régi üstházat, új nyílászárókat helyeztek el a vasaló és foltozó helyiségben, valamint új vasbeton mennyezetet készítettek a mosókonyha, az előtér, a szárító és a padlásfeljáró felett. Az összes helyiséget szakszerűen és alaposan kijavították, fehérre meszelték.³⁷ A leányotthon életéről Góczán József azt írta, hogy igen elhanyagolt állapotban vette át a Jó Pásztor nővérek rend az épületet, amelyen javításokat kellett elvégeztetni, hogy azt lakhatóvá tegyék. Az itt elhelyezett lányokat gazdasági és kézimunka tanulással, a főzés és a háztartási munkák elsajátításával foglalkoztatták, melyre 22 kh terület állt a rendelkezésükre. Az intézet napirendje szerint reggel 8-tól ½ 12-ig tanulással, ebéddel, délután játékkal, majd ismét tanulással töltötték el a lakók az idejüket.³⁸

1941 májusában a Jó Pásztor rend főnöknője segítséget kért az Államépítészeti Hivatal vezetőjétől, hogy a kastély épületét felülvizsgálják és kijavítsák. Ezzel kapcsolatban a következőket írta a főnöknő: „... *Még a tél folyamán Hepp Baján Ömltósága látogatása alkalmával mondotta, hogy Méltóságos Igazgató Úr által kérelmezzük a Nagyméltóságú*

32 MNL VaML Főisp. ált. ir. 447/1936.

33 Megszűnik az ikervári állami árvaintézet. In: *Vvm*, 1936. febr. 14. 6. old.

34 Az ikervári Jó Pásztor leánynevelő intézet ünnepélyes felavatása. In: *Vvm*, 1936. aug. 18. 4. old.

35 Az ikervári Jó Pásztor apácák. In: *Vvm*, 1936. aug. 15. 8. old.

36 Az ikervári Jó Pásztor leánynevelő intézet ünnepélyes felavatása. In: *Vvm*, 1936. aug. 18. 4. old.

37 MNL VaML Szombathelyi Építőipari Vállalat iratai. 11. doboz. Ikervári hadiárva intézet mosókonyhájának átépítése 1936.

38 GÓCZÁN József: Látogatás az ikervári Jó Pásztorok-nál. In: *Vvm*, 1937. dec. 31. 4. 5. old.

Miniszter Úrtól a felülvizsgálását a megrongált épületrészeknek. A nagy kastély tetőzete egy helyen úgy beszakadt, hogy az életveszélyes, mi ideiglenesen alátámasztottuk deszkákkal, azonban naponkint használjuk, mivel a kápolna egy részén van, azért nagyon szükséges volna az esetleges javítás vagy pedig a leszakadás okának megállapítása, hogy mi fedezve legyünk. Amint jó Méltóságos Úr tudja a burgonya pince és az üvegház a 2 évi sok esőzés következtében bedől, úgyhogy azok teljesen hasznavehetetlen állapotban vannak, azon felül több helyen vannak nagyobb rongálódások, melyeket Őméltósága is látott és az Ő kívánságára bátorkodunk kérni kegyeskedjék odahatni, hogy a felülvizsgálást a Nagyméltóságú Miniszter Úr elrendelje.”³⁹

Az Államépítészeti Hivatal vizsgálata megállapította, hogy a főépület nagy kiterjedésű – 996 négyzetméter – bádofedése teljesen tönkrement, és ezért beázott az alatta lévő tetőszerkezet, amelynek nagy része elkorhadt. Ennek következtében a mennyezetet helyenként alá kellett támasztani. A további rongálódások és az épület teljes leromlásának megakadályozása céljából szükségesnek tartották a tetőszerkezet és a mennyezet teljes rendbehozatalát. Megállapították azt is, hogy a jégverem, a burgonyaverem, almáspince, üvegház, sertésól és a kerítés téglafala is bedőléssel fenyegetett, s ezért ezeknek a teljes újraépítését is javasolták. Ez a tervezett költségvetés szerint 22 000 pengőt igényelt volna.⁴⁰

A felújítással kapcsolatosan részletes jelentést küldtek az iparügyi miniszternek. Ebből kiderül, hogy az ikervári leányotthon tetőátalakítási munkáinak elvégzésére az államépítészeti hivatalnak 1942 elején 22 000 pengő fedezetet utalt ki a belügyminiszter. A hivatal a munkák elvégzésére zártkörű versenytárgyalást tartott, amely alapján Zsolnai Mihály sárvári építőmester ajánlatát fogadták el. Az építkezési munkák befejezési határidejét 1942. december 31-ében állapították meg, külön kikötve azt, hogy a szükséges anyagokat a vállalkozó tartozott biztosítani. A kőműves által aláírt megbízólevél után a hivatal a munkák helyszíni átadását 1942. április 27-én foganatosította. Ezen idő közben a katonai szolgálatra behívott mester helyett felesége jelent meg, aki bejelentette, hogy férje katonai szolgálata miatt lemond a munkáról. A hivatal a lemondást elfogadta, és 1942. június 30-án tett ajánlata alapján Neuhold János sárvári építő mestert bízta meg. Közben Zsolnai Mihály harctéri szolgálatából megbetegedése miatt visszatért és leszerelt, s ekkor, augusztus 4-én Neuhold lemondott a munkáról a kartársa javára. Ennek ellenére még októberben sem állt neki Zsolnai a kastély felújításának. 1942 decemberében a sárvári uradalmi gözféglagyárból rendeltek 35 ezer darab hódfarkú cserepet, 1000 darab sima gerincscserepet, 5000 darab soklyukú üreges válaszfal téglát és 10 000 darab kisméretű téglát.⁴¹ Ezután nem hallani az épület felújításáról, csak 1945 januárjában kéri fel Beer Ferenc kőműves mestert az átalakítási munkák felülvizsgálatához való megjelenésére.⁴² A háború vége előtt már befejeződött, de fedezethiány miatt teljesen ki nem egyenlített munkákat a közbejött háborús események miatt a hivatal csak 1945 februárjában vizsgálhatta meg. Ebből az anyagból kiderül, hogy a felújítási munkákat 1943. augusztus 21-én fejezte be Beer Ferenc szombathelyi kőműves- és ácsmester. A munkálatok folyamán az eredeti tervektől eltérően az egyik melléképület belső felújítása a tetőjavítás kivételével elmaradt. Ugyancsak elmaradt a főépület pincéjének az átalakítása, és ezek helyett a két melléképület között új összekötő folyosó épült.⁴³

39 MNL VaML Áll. ép. Hiv. 550/1941.

40 Uo.

41 MNL VaML Áll. ép. Hiv. 152/1942.

42 MNL VaML Áll. ép. Hiv. 287/1945.

43 MNL VaML Áll. ép. Hiv. 6546/1946.

Az 1945 előtti időkben a belügyminisztériumhoz tartozó, majd a háború befejezése után a Népjóléti Minisztérium hatáskörébe utalt ikervári „Jó Pásztor” zárdához 1945. január 1-től semmilyen pénzbeli ellátmány nem érkezett. 1945 júniusában 49 csecsemő és 60 gyermek ellátásáról gondoskodtak az egykori Batthyány-kastélyban. A pillanatnyi szükségletüket a járási főjegyző a rendelkezésére álló természetbeni juttatásokkal és kiutalásokkal fedezte. A készletek azonban elfogytak, és a nagyszámú angolkóros csecsemő cukorszükségletét már nem tudták megoldani, ezért kérték a főispán segítségét, hogy a Népjóléti Minisztertől kérjen pénzbeli ellátmányt és cukrot.⁴⁴

1948-ban az ikervári „Jó Pásztor” leánynevelő intézetben ismét szükségessé váltak a felújítási munkák. A Népjóléti Minisztérium a hároméves gazdasági terv végrehajtása során az intézet épületeinek használhatóságát biztosító munkálatok fedezésére 6000 forintot utalt át az Államépítészeti Hivatal pénztárának. Az épületen Szombath László szombathelyi bádogos vállalata végezte az újonnan készített, illetve a kijavított bádog tetőfedését, valamint a csatornajavításokat. Az egyéb helyreállítási munkákat a sárvári Németh József kőművesmester végezte el, aki kijavította a kőkerítést, a falazat hibáit, a vakolatot az iskola és a kastély épületén, és az aljazat szigetelését is rendbe hozta.⁴⁵

IKERVÁRI FIÚNEVELŐ OTTHON

1950 augusztusában apácák helyett világi nevelőket hoztak. Az állami nevelők érkezését megelőző fél napban – amikor az apácák már elhagyták az épületet – a gyermekek feltörték többek között az irattárat is, és szétszórták az iratokat. Az intézet ezután is mint Állami Leánynevelő Intézet működött, s jellege szerint továbbra is zárt intézet maradt, ahová csak igazságügyi vagy a közoktatásügyi szervek beutalása alapján lehetett bekerülni.⁴⁶

Az egyházi épületek államosítása folytán nem került el a sorsát a kastélyban működő Jó Pásztor szerzetesrend sem. Erről Szörényi Gábor 1950. november 28-án Vas Megye Tanácsa elnökének küldött jelentése tudósít. Szörényi a volt szerzetesek, szerzetesnők személyi ingóságainak és kápolna-felszereléseinek kiadatása érdekében végiglátogatta Szentkirály, Tanakajd, Ikervár és Sárvár községeket. Ennek során a következőket állapította meg az ikervári kastélyban működő intézettel kapcsolatban: „*Ikerváron a volt Jó Pásztor Nővérek intézete jelenleg Állami Gyermekotthon. Kizárólag csak kápolna felszerelés kerül kiadásra. Az átadásra a Községi Tanács elnöke az utasítást megkapta a Tanácselnök úrtól. – Kovács Lajos helybeli plébános, megbízott az egyházi felszerelést a napokban átveszi.*”⁴⁷

1953-ban készítette el a szombathelyi 72. sz. Építőipari Tröszt az ikervári kastély gyermekvédelmi intézetnek való átalakítási és bővítési tervét. Az építési rajzok mellett nem található semmilyen más irat, ezért nem tudni, hogy felhasználták-e ezt a tervet valamilyen átalakítási, felújítási munkákhoz.⁴⁸ 1958-ban a műemléki kastélyok helyreállítása miatt a községi tanácsok végrehajtó bizottságának jelentést kellett készíteniük az Országos Műemlék Fel-

44 A főispán értesítése szerint az egész vármegyében egyedül csak Sárváron volt cukorgyár. Ezért azt javasolta, hogy onnét szerezzenek be maguknak cukrot, mivel semmiféle cukormennyiség nem állt a rendelkezésére. Pénzbeli segítséget sem tudott nyújtani, ezért azt javasolta, hogy a Jó Pásztor zárdá egyik küldöttje személyesen utazzon fel a minisztériumba a pénzbeli támogatásért. VAML Főisp. ált. ir. 402/1945.

45 MNL VaML Áll. ép. Hiv. Az ikervári Állami Leányotthon tetőjavítása 101. doboz.

46 MNL VaML Ikervári Nevelőotthon szervdossziéja.

47 MNL VaML Vas Vármegye Alispánjának Elnöki iratai Szám nélkül – Egyházi javak államosítási iratai. 1950.

48 MNL VaML Szombathelyi 72. számú Építőipari Vállalat iratai 14. dob.

ügyelőségnek a területükön található műemlék jellegű épületekről. Ikervárról azt közölték, hogy a Batthyány-kastély az Ikervári Fiúnevelő Otthon használatában volt. Az épület külső része komoly javításra szorult, míg a belső részén kisebb renoválást kellett csak elvégezni.⁴⁹

1961-ben a kastély felújítási munkáira az építési engedélyt Vas Megye Tanácsa V. B. Művelődési Osztálya kérte azzal, hogy azt az Ikervári Fiúnevelő Otthon címére küldje meg az elsőfokú építésügyi hatóság. A költségeket a művelődési osztály fedezte, s a munkákat a Vas Megyei Állami Építőipari Vállalat végezte el. A felújítási munkákra az állagmegóvás és a belső felújítás miatt volt szükség. Szabó József Sárvár járási vb-elnök megállapítása szerint a kivitelező vállalat úgy végezte el a munkákat, hogy a műemlék kastély külső és belső megjelenési formáját nem változtatta meg. A renoválás lényegesen megnövelte az épület értékét, és egészséges környezetet biztosított a funkciójában megfelelő konyhai berendezéseknek. A kastély felújításához anyagi hozzájárulást az Országos Műemléki Felügyelőség nem tudott biztosítani, s így azt a kezelőszerv folyósította.⁵⁰

1963-ban további építkezésekre kértek engedélyt az otthonnál. A létesítmény átalakítására és kertépítési munkákra még március 7-én, a melléképület felújítási munkáira pedig május 23-án kérték meg az építési engedélyt. Az épületen átalakítást nem terveztek, és a tervdokumentáció is csak a belső tatarozást tartalmazta. Az építészeti műleírás szerint a felújítási munkák a nyílászáró szerkezetek belső mázolására, a szobák festésére és kerítés készítésére vonatkoztak. Az építészeti műleírás a következőképpen állapította meg az elvégzendő feladatokat: „...*belső javítási, villany, víz és csatornázási munkák felújítási, továbbá 1000 m kerítés tervezési munkáira megbízást kapott az ikervári Állami Fiúnevelő Otthontól. Az otthon két épületből áll, u.m. a műemlékként nyilvántartott volt Batthyány kastély, amely a fiúk hálószobáit, szociális és kulturhelyiségeket, továbbá a nevelői lakásokat foglalja magában, második rész az u.n. Kiskastély, amely magában foglalja földszinten az irodákat, betegszobát, az emeleten pedig nevelői lakásokat...*”⁵¹ A helyszíni vizsgálat során megállapították, hogy a homlokzati vakolat 50%-ban szorult felújításra. Az „A” épület tetőzete részben pótfödém, részben borított gerenda födém, a szárogató és a mosoda fölött vasbeton volt, így szükség volt a tűzbiztonsági munkálatok elvégzésére.⁵²

Vas Megye Tanácsa V. B. 1965 februárjában tárgyalta az otthon helyzetét, és úgy határozott, hogy itt egy új 4 tantermes iskolát építenek. Az iskola az intézet területén, annak nyugati oldalán, a fűtca során az 1964-ben elkészült szomszédos községi általános iskola folytatásaként helyezkedik el, attól kb. 50-60 m távolságra, és a vízellátását, szennyvíz-eltávolítását a kastély hálózatába kívánták bekapcsolni.⁵³ Az intézet ekkor 130 gondozott gyermek otthona, akik közül többen 17-18 évesek voltak. Az otthon vezetősége – a felnőtt dolgozók iskolája mintájára – megszervezte számukra a szakmunkásképzéssel egybekötött oktatást.⁵⁴

1967-ben pedig Angler László igazgató azzal a kéréssel fordult a járási építésügyi hatósághoz, hogy az ún. kiskastély déli falán, az első emeleti szinten egy balkonajtót nyitathasson, és egy balkont építhessen. Indoklása szerint az épületnek ez a része 1926-ban készült a hadiárvak részére. Ekkor a földszinten irodák, az emeleten pedig két lakás volt. A boltíves épületrész nem volt műemléknek nyilvánítva, ezért az építésügyi hatóság tudomásul vette, s engedélyezte az épületen történő erkélyépítést.⁵⁵

49 MNL VaML Vas Megye Tanácsa V. B. Igazgatási Osztályának iratai 20.240/1959.

50 MNL VaML Sárvári Járási Tanács V. B. Építési Osztályának iratai 10.128/1960.

51 MNL VaML Sárvári Járási Tanács V. B. Titkárságának iratai (továbbiakban: Sárvári jár. titk. ir.) 10.846/1963.

52 MNL VaML Sárvári jár. titk. ir. 10.549/1963.

53 MNL VaML Sárvári jár. titk. ir. 11.380/1967..

54 Az ikervári kastély jelenleg. In: *Népszava*, 1965. jún. 2. 4. old.

55 MNL VaML Sárvári jár. titk. ir. 11455/1967.

A nagyon intenzív használat, a számos funkcióváltás és a természetes avulás azonban egyre sürgetőbbé tette az épületegyüttes teljes felújítását és a hiányzó funkciók új épületekkel való biztosítását. A feladat elvégzésére a Vas megyei Beruházási Vállalat Vas megye Tanácsa V. B. Művelődési Osztálya képviseletében 1979. december 13-án kelt levelével a Vas megyei Tanácsi Tervező Vállalatot bízta meg. A felek egyetértettek abban, hogy a kiviteli tervek készítését megelőzően egy tanulmánytervben kell javaslatot tenniük a konkrét feladatokra. Ez a kastély egész területére kiterjedő tanulmányterv 1981 januárjában készült el.

Egy kép az 1980-as évekből

Az előkészületek között szerepelt az épület felmérése és 1:50 léptékű részletességgel való állapotörögzítése is. Az építési tervet készítő Szilágyi István szerint az épület fennállása óta elsőként elkészített helyes felmérése önmagában is sok következtetésre adott lehetőséget.⁵⁶

A kastély következő felújítása 1985-ben kezdődött el, és az elvégzett falkutatásról Haris Andrea a következőket jelentette:

„Az 1985 szeptemberében a kastély főépületére korlátozódó kutatás célja az építési periódusok, ill. az épület problematikus lépcsőház rendszerének tisztázása volt. A beruházó (VASBER) által biztosított hat kutatási nap alatt nem sikerült megnyugtatóan elválasztani a különböző építési fázisokat, az Ybl-féle átépítés mértékét... A jelenlegi kiviteli terv a legjelentősebb változtatást a lépcsőházak elbontásával és másrendszerű, más anyagból történő (egyeneskarú és vasbeton) újraépítésével eszközli. Ez a koncepció az Ybl-féle tér-szervezés teljes átalakítását jelentené, amely nem csak az épület közlekedő rendszerének teljes átformálásával járna, hanem a külső tömeghatást is megváltoztatná. A célszerűség és a jelenlegi funkcióra hivatkozó ilyen mérvű beavatkozás az épületbe műemléki elveinkkel nem egyeztethető össze; a terv ezen részével nem értünk egyet.”⁵⁷

56 SZILÁGYI István: Egy nyugat-dunántúli barokk kastélytípus? In: *Vasi Szemle*, 2001. 6. sz. 706–707. old.

57 HARIS Andrea: Jelentés az ikervári Batthyány-kastély falkutatásáról. Bp., 1985. 1–4. old. Országos Műemléki Felügyelőség irattára.

Az Országos Műemléki Felügyelőség által 1985-ben az ikervári Batthyány-kastélyban elvégzett falkutatásról készített jelentés szerint az épület alaprajzi rendszerének szabálytalansága, a boltozás szisztémája arra utal, hogy annak korábbi periódusa, esetleg periódusai lehettek.

Az 1985 szeptemberében a kastély fő épületére korlátozódó kutatás célja az építési szakaszok, illetve az épület problematikus lépcsőház rendszerének tisztázása volt. A jelentést készítő Haris Andrea szerint az épület XVIII. századi periódusára egy U alakú középralitos kastély feltételezhető, de némi szabálytalansággal, amely minden bizonnyal egy korábbi építési fázissal függ össze. Ugyanakkor az ÉK-i helyiségben – az 1985-ös munkák során – a szintsüllyesztésekkor feltárt pinceboltozat, valamint annak a lejárata ellentmond az U alakú koncepciónak. A második periódust az U alaprajzi sajátosságokból kiindulva a XVIII. század közepére tették.⁵⁸ Az U alaprajz ellen szól az a tény is, hogy az 1784-es II. József-féle katonai felmérés során készített térképen T alaprajzú épület látható. Körülötte jól kivehető a park, amely mellett körben a falubeliek házai láthatók.⁵⁹

A több kiegészítő épületet is javaslatba hozó, funkcionálisan a teljességre törekvő tanulmánytervből végül is csak a kastély korszerűsítése és egy ahhoz elengedhetetlenül szükséges (szenes) kazánház megépítésére nyílt lehetőség. Az így csonkán, de azért a kor igényeit figyelembe vevő munka befejezése 1988 őszéig húzódott. Az ünnepélyes kastélyavatás október 6-án, az egykori tulajdonos, Batthyány Lajos gróf miniszterelnök kivégzésének emléknapiján volt.⁶⁰

Szilágyi István építész megállapítása szerint az ikervári barokk kastély rendszere nem volt egyedülálló különlegesség Nyugat-Dunántúlon a maga korában, erről egy közvetlen bizonyítékkal rendelkezett. „*A Vas Megyei Levéltár őriz egy tervrajzot, ami a hegyfalui barokk kastély számára készült. A tervet hosszabb ideje ismerem, de csak pár éve nyílt rá a szemem a teljes lényegét illetően. Legfontosabb jellemzőit a mellékelt illusztrációról bárki szinte azonnal leolvashatja. Bár a hegyfalusi kastély 3–3 axissal hosszabb, számos részlet, pl. a boltozatok, annyira egyezik, hogy az ikervárral azonos mesterre is joggal gondolhatunk. Itt is megtalálni a rajz szerinti bal oldali fülnél jelentkező magasabb szintet (szintel-tolást), aminek a területén a házi kápolnát tervezték. A hasonlóságban azonban a legjelentősebbnek a folyosóvégek csigalépcsőit találok, amiket Haris Andrea véleményével szemben Ikerváron én mindig is a barokk periódus szerves részének gondoltam. Ha valamit sajnállok, akkor ezeket a lépcsőket biztosan, mert bár indokkal, de »elpusztítottam« őket. Érdekes volna tudni, hogy hány ilyen készült a magyar barokk kastélyokban, s hány vészelte át a későbbi átalakításokat. A kastélyfejlődés folyamatát kissé leegyszerűsítve azt láthatjuk, hogy a klasszicizmus a kastélyoknál az alsó szintet egyértelműen alagsorrá zsugorította, s az így jelentősen kisebb magasságkülönbséget a stílussal azonos szellemű, egyenes vezetésű, a portikusz előtti rövid lépcsővel hidalta át. Azokon az átalakított kastélyokon viszont, amelyeknek barokk tömege lényegében megmaradt, az eredeti arányokon legfeljebb a környezet feltöltődése változtatott egy keveset, de később sem nélkülözhatték az olyan nagy szabad lépcsőket, mint amilyeneket Ybl és Pollak is csinált az ikervári kastély déli, külső oldalán. A belső fölépcsőt, ha utólag mégis igény volt rá, csak kompromisszumokkal, talán rombolással, de mindenestre a barokk periódus tisztelete nélkül alakították ki. Hogy e munkák*

58 HARIS Andrea: Jelentés az ikervári Batthyány-kastély falkutatásáról. 1985. Országos Műemléki Felügyelőség adattára.

59 Hadtörténeti Intézet és Múzeum, II. József-féle katonai felmérés Vas Vármegye Ikervár Collectio V. Sectio XV.

60 SZILÁGYI: i. m. 707. old.

közben a kis cselédlépcsők megmaradtak-e, bizonyára sok, ma még nem számba vehető, esetleges szemponttól is függött.”⁶¹

Az 1990-es évek végére felmerült az épület eladásának a lehetősége. A megyei közgyűlés még az 1999. év májusi ülésén úgy határozott, hogy eladja az addig nevelőotthonnak helyet adó ikervári Batthyány-kastélyt, amelyet liciten kívántak értékesíteni.⁶² 1999. július 9-én a *Népszabadság* című újságban Vas Megye Közgyűlése eladásra meghirdette a kastélyt és parkot, melynek a területe 12,3 hektár volt ekkor. A hirdetés szerint az épület összterülete 1929 négyzetméter, s a főépülethez melléképületek és építmények is tartoztak. Az épület körüli 9,2 hektár díszpark az ingatlan részét képezte.⁶³

A Batthyány-kastélyban 1998-ban 37 általános, illetve középiskolás gyermek el látásáról gondoskodtak, de tanév végére mindössze tizenhárman maradtak, akik közül tízen voltak Vas megyeiek. Az otthon korábban fogadott más megyékből is fiatalokat, de a működtetéshez nem kaptak támogatást az érintett önkormányzatoktól. A vasi közgyűlés ezért úgy döntött, hogy újabb gondozottakat már nem fogad más megyéből. Ez viszont a gyermeklétszám erőteljes csökkenését eredményezte, ami megkérdőjelezte az intézet jövőjét. A megyei önkormányzat ezért megvizsgálta, hogy érdemes-e továbbra is fenntartani az intézményt.⁶⁴

1999 októberében a *Vas Népe* című újság is foglalkozott az ikervári kastély magánosításával. E szerint a három meghirdetett kastély közül csak az ikervárirra volt jelentkező. Az eladás egyik oka, hogy az épület – a koncepció változása miatt – nem volt alkalmas a lakásotthonos ellátás feltételeinek kialakítására, ráadásul az intézet kihasználtsága ezekben az években erősen csökkent. Az épületet a megyei önkormányzat felajánlotta a Batthyány-leszármazottaknak, ám ők nem tartottak rá igényt.⁶⁵ A megye szűkös anyagi helyzetére tekintettel már több ízben próbálta eladni az ingatlant, és 2000 októberében új vevő jelentkezett, akinek bruttó 160 millió forintért eladták a kastélyt. Az újságcikk szerint a megyei önkormányzat korábban a településnek is felajánlotta, hogy vásárolják meg az épületet, ám ehhez a falu anyagi forrásai nem voltak elégségesek. Az önkormányzat próbálkozott a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumánál, hogy konferenciaközpontot és emlékmúzeumot alakíthassanak ki az épületből, ám erre is elutasító választ érkezett.⁶⁶

2001. január 8-án jelent meg a *Vas Népe* újságban az ikervári kastélyról szóló cikk, mely szerint idegenforgalmi és gyógyászati centrumot létesítenek ott. Az új tulajdonos a korabeli fotók és rajzok alapján az épület eredeti állapotába való visszaállítását tervezte.⁶⁷ Szerencsére a sok átalakítás a kastély külső megjelenésén alapvetően nem változtatott, a tömege, ablakosztása, a szintek nem módosultak, az Ybl-féle klasszicizmus és romantikus részletek még felismerhetők benne. A privatizáció során magántulajdonba kerülő épület azonban osztozik sok más hasonló műemlék sanyarú sorsában, és egy tékozló ország áldozataként napjainkban is tovább pusztul.⁶⁸

Vége

61 SZILÁGYI: i. m. 710. old.

62 Kelendő vasi kastélyok. In: *Vas Népe*, 1999. szept. 2. 4. old.

63 Vas Megye Közgyűlése eladásra... In: *Népszabadság*, 1999. júl. 9. 8. old.

64 Önellátó állami gondozottak. In: *Népszava*, 1998. nov. 5. 6. old.

65 Ikervári kastélyeladás – feltételekkel. In: *Vas Népe*, 1999. okt. 14. 1. old., 4. old.

66 Aggódnak a kastély jövőjéért. In: *Vas Népe*, 2000. okt. 31. 3. old.

67 Mit tervez az új tulajdonos? In: *Vas Népe*, 2001. jan. 8. 3. old.

68 BALOGH, 2014. 17. old.